

Effekten af kommunale 10.-klassetilbud

– placeret i tilknytning til en folkeskole for skoleårene 2008/09-2012/13

Denne rapport handler om, hvilken effekt kommunale 10.-klassetilbud har med hensyn til sandsynligheden for, at unge påbegynder, fastholdes på og gennemfører en ungdomsuddannelse. Undersøgelsen baserer sig på en anerkendt kvasiekperimentel effektmålingsmetode kaldet instrumentvariabelmetoden (IV-metoden).

Undervisningen i 10. klasse er et uddannelses tilbud til alle skoleelever i Danmark, som lidt over halvdelen af en årgang i dag benytter sig af. Hovedparten af eleverne tager 10. klasse i et kommunalt tilbud eller på en efterskole, hvor fordelingen af elever på de to tilbud er næsten ligelig. Fra skoleåret 2008/09 har den politiske intention været, at det kommunale 10.-klassetilbud særligt skal målrettes elever, der har behov for yderligere faglig kvalificering og afklaring med hensyn til uddannelsesvalg for at kunne gennemføre en ungdomsuddannelse. Det er derfor yderst relevant at bidrage med evidens om, hvorvidt 10. klasse har den ønskede effekt med hensyn til at få elever til at påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse. Undersøgelsen er den første effektundersøgelse af 10. klasse i Danmark, hvor det at tage et kommunalt 10.-klassetilbud sammenlignes med at afslutte grundskolen efter 9. klasse. Hidtil har undersøgelser af det kommunale 10.-klassetilbud ikke undersøgt effekter, men i stedet præsenteret beskrivelser af elevernes egne vurderinger og overgange til ungdomsuddannelse. Det er langt vanskeligere at undersøge effekten af 10. klasse, hvilket har krævet en række afgrænsninger med hensyn til, hvilke elever og hvilke 10.-klassetilbud der kan beregnes en effekt for. Det har således kun været muligt at afdække effekten af kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole.¹ Desuden afdækker undersøgelsen ikke effekten af at tage 10. klasse på efterskole.

Undersøgelsen viser ingen positiv effekt af at tage det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole, med hensyn til at tage en ungdomsuddannelse. Effekten kan ikke beregnes for alle elever, men beregnes for tre forskellige grupper af elever, der lader til at være relevante målgrupper for det kommunale 10.-klassetilbud.

Rapportens resultater henvender sig til beslutningstagere i ministerier, regioner og kommuner samt til aktører, der interesserer sig for unges overgang til ungdomsuddannelserne.

1.1 Kort om metoden

Denne undersøgelse udnytter, at 10. klasse i en årrække er blevet nedlagt på en lang række folkeskoler. Når en 10.-klasse bliver nedlagt på skolen, har det den konsekvens, at der er færre elever, der tager det kommunale 10.-klassetilbud. Dette skaber et naturligt eksperiment, der giver en unik mulighed for at drage kausale slutninger om effekten af det kommunale 10.-klassetilbud. I undersøgelsen sammenlignes elevgruppen, der oplever, at 10. klasse nedlægges på skolen, mens de går i 9. klasse, med elevgruppen, hvor 10. klasse bevares på skolen. De to elevgrupper på skoler hhv. med og uden 10.-klassenedlæggelser er sammenlignelige med hensyn til en lang række faktorer (fx mors og fars uddannelsesniveau og andel af elever med indvandrer- og efterkommerbaggrund). Samtidig tager elever, der oplever, at 10. klasse nedlægges, i mindre grad det kommunale 10.-klassetilbud end elever, hvor 10. klasse bevares på skolen. Dette gør det muligt

¹ Undersøgelsen afdækker effekten af 10.-klassetilbud, der er placeret på en folkeskole eller på samme vej som en folkeskole. Undersøgelsen afdækker ikke effekten af 10.-klassecentre, der ikke er placeret på en folkeskole eller på samme vej som en folkeskole.

at beregne effekten af det kommunale 10.-klassetilbud ved at sammenligne de to elevgruppers påbegyndelse af, fastholdelse på og gennemførelse af en ungdomsuddannelse. Ved at anvende IV-metoden er det muligt at beregne en effekt af det kommunale 10.-klassetilbud, der tager højde for forskelle mellem elever i det kommunale 10.-klassetilbud og andre elever med hensyn til både målte faktorer (fx forældres uddannelsesniveau) og ofte ikke-målte faktorer (fx motivation, skoletrivsel). Da det ikke er muligt at lave lodtrækningsforsøg, anser vi IV-metoden som den stærkest mulige metode til at foretage kausale tolkninger af effekten af det kommunale 10.-klassetilbud.

IV-metoden skaber dog ofte den udfordring, at det kun er muligt at måle effekten for en mindre gruppe af de personer, der modtager indsatsen. Dette uddybes i det følgende afsnit. Hvilke personer der kan måles en effekt for, er tæt knyttet til det naturlige eksperiment, der i denne undersøgelse bliver skabt af 10.-klassenedlæggelserne. For en udførlig forklaring af metoden, se appendiks A. Analyserne er foretaget af professor Jacob Nielsen Arendt og seniorforsker Jane Greve fra KORA med sparring fra to førende danske forskere inden for effektmåling på uddannelsesområdet: professor Helena Skyt Nielsen fra Aarhus Universitet og professor Anders Holm fra SFI og Københavns Universitet.

1.2 Hvem måles effekten for?

Undersøgelsens resultater baserer sig på tre delanalyser. Delanalyse 1 og 2 måler effekten af et kommunalt 10.-klassetilbud sammenlignet med elever, der afslutter grundskolen efter 9. klasse. Delanalyse 3 måler derimod effekten af et kommunalt 10.-klassetilbud sammenlignet med elever, der enten afslutter grundskolen efter 9. klasse eller tager 10. klasse på efterskole. Delanalyse 3 kan gennemføres for hele grundpopulationen², mens delanalyse 1 og 2 gennemføres for to forskellige undergrupper, der har en svag tradition for at tage et efterskoleophold. De elever, der i hver af de tre delanalyser bidrager til effektmålingen af det kommunale 10.-klassetilbud, kaldes i rapporten effektgrupper³. De tre effektgrupper for de tre delanalyser varierer med hensyn til antal elever, samt hvilke elever effektgrupperne består af. Effektgrupperne for delanalyserne baserer sig på hhv. ca. 800, ca. 500 og ca. 3.000 elever. For de tre effektgrupper, der bidrager til effektmålingerne i denne undersøgelse, gælder følgende:

- **Bestemt type af 10.-klassetilbud:** Undersøgelsen afdækker kun effekten af det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole.⁴ Effekten gælder ikke 10.-klassecentre, der ikke er placeret på en folkeskole eller på samme vej som en folkeskole. De 10.-klassetilbud, som undersøgelsen afdækker effekten af, kaldes i resten af rapporten for "kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole". I starten af undersøgelsesperioden (skoleåret 2008/09) tager 55 % af alle elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud, et kommunalt 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole. Denne andel er faldet til 40 % i skoleåret 2014/15, som dækker over 5.997 elever.⁵ Da undersøgelsen baserer sig på elever, der oplever, at 10. klasse enten nedlægges eller bevares på deres folkeskole, er det ikke muligt at beregne effekten af at tage 10. klasse på centre, der ikke er placeret i tilknytning til en folkeskole.

² Grundpopulationen består af elever, der har afsluttet 9. klasse på en folkeskole i skoleårene 2007/08-2011/12, og hvor der var en 10.-klasse på skolen, mens eleven gik i 8. klasse. Skoler med 10. klasse er karakteriseret ved at have en elevsammensætning med en lidt svagere socioøkonomisk profil end skolerne i landet som helhed. For uddybning samt begrundelse for afgrænsning, se appendiks A.

³ I den internationale evalueringslitteratur kaldes gruppen for compliers (Imbens & Rubin, 1997).

⁴ Der er overordnet to typer af 10.-klassetilbud, der måles en effekt af. Første type er 10.-klasser på folkeskoler, der som minimum har 8., 9. og 10. klassetrin. Det vil sige både folkeskoler, der kun består af en udskolingsafdeling, der omfatter en 10.-klasse, og folkeskoler, der har alle klassetrin op til 10. klasse. For det andet indgår 10.-klassecentre, der er placeret på samme vej som en folkeskole (hvor folkeskolen har minimum 8. og 9. klassetrin).

⁵ Tallene er hentet fra MBUL's databank. De 40 % samt 55 % omfatter ikke de elever, der har taget 10. klasse på et 10.-klassecenter, der er placeret på samme vej som en folkeskole. Disse tilbud dækker effektundersøgelsen også. Det vurderes dog at være en relativt lille andel.

- **Afgrænset periode:** Det er udelukkende elever, der i perioden 2008/09-2012/13 har enten taget eller fravalgt et kommunalt 10.-klassetilbud, der indgår i undersøgelsen.
- **Elever, der påvirkes af 10.-klassenedlæggelse:** Effekten beregnes for elever, der fravælger det kommunale 10.-klassetilbud, fordi 10. klasse på deres skole nedlægges, og elever, der har valgt det kommunale 10.-klassetilbud, men ville have fravalgt det, hvis 10. klasse var blevet nedlagt på skolen.
- **Udvalgte undergrupper:** Delanalyse 1 er foretaget blandt 33 kommuner, der alle har en svag tradition for, at eleverne tager et efterskoleophold. Delanalyse 2 baseres på en undergruppe, der ikke afgrænses ud fra kommuner, men som er afgrænset ud fra elevens mors familieforhold og uddannelsesniveau. Delanalyse 3 er gennemført for hele grundpopulationen.

Vi beregner altså effekten af at tage et kommunalt 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole ved at sammenligne følgende to elevgrupper. Første elevgruppe går i 9. klasse på en folkeskole i perioden 2007/08-2011/12 og oplever, at 10. klasse nedlægges på skolen, og fravælger derfor det kommunale 10.-klassetilbud. Denne gruppe af elever sammenlignes med en gruppe af elever, der tager det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til deres skole, men som ville have fravalgt det kommunale 10.-klassetilbud, hvis 10.-klassen på deres skole var blevet nedlagt.

1.3 Resultaterne af effektmålingen

For den beskrevne gruppe af elever er der følgende tre konklusioner, der går på tværs af de tre delanalyser:

- Det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole, *mindsker* sandsynligheden for, at eleverne *påbegynder* en ungdomsuddannelse, både kort og lang tid efter at eleverne har afsluttet grundskolen.
- Det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole, *påvirker ikke* sandsynligheden for, at eleverne *påbegynder*, *fastholdes på* eller *gennemfører* en erhvervsuddannelse.
- Det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole, *påvirker enten ikke* eller *mindsker* sandsynligheden for, at eleverne *påbegynder*, *fastholdes på* eller *gennemfører* en gymnasial uddannelse.

Ingen af de tre analyser viser således for den beskrevne gruppe af elever positive effekter af at tage et kommunalt 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole. I stedet peger alle tre delanalyser på, at dette kommunale 10.-klassetilbud mindsker sandsynligheden for, at eleverne *påbegynder* en ungdomsuddannelse. Alle tre delanalyser viser, at dette kommunale 10.-klassetilbud hverken har en positiv eller en negativ effekt med hensyn til elevernes påbegyndelse af, fastholdelse på eller gennemførelse af en *erhvervsuddannelse*. Der er mindre forskelle på tværs af de tre delanalyser vedrørende resultaterne med hensyn til det kommunale 10.-klassetilbuds effekt, når det gælder påbegyndelse af, fastholdelse på og gennemførelse af en *gymnasial uddannelse*. Delanalyse 2 viser, at det kommunale 10.-klassetilbud ikke påvirker påbegyndelse af, fastholdelse på og gennemførelse af en gymnasial uddannelse. Delanalyse 1 og 3 viser begge, at det kommunale 10.-klassetilbud har en negativ effekt med hensyn til påbegyndelse af en gymnasial uddannelse. Helt overordnet kan man konstatere, at de tre delanalyser ikke giver anledning til at tro, at det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole har positive effekter med hensyn til elevernes påbegyndelse af, fastholdelse på og gennemførelse af en *gymnasial uddannelse*.

1.4 Metodens udsigelseskraft

Metodevalget har konsekvenser for analysernes udsigelseskraft. Det er derfor vigtigt at læse undersøgelsens resultater med følgende fem forhold in mente (for en grundig gennemgang af undersøgelsens metode, se appendiks A).

1 Generalisering af resultaterne

Det er, jf. afsnit 1.2, ikke muligt at måle effekten for alle elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud. I det følgende diskuteres det, hvilke kommunale 10.-klassetilbud og hvilke elevgrupper resultaterne fra undersøgelsen kan generaliseres til.

For det første kan denne undersøgelse ikke måle effekten af 10.-klassecentre, som ikke er placeret i tilknytning til en folkeskole. Disse 10.-klassetilbud er karakteriseret ved at omfatte mange elever, hvor kommunen samler alle eller hovedparten af de elever, der tager det kommunale 10.-klassetilbud. Effektundersøgelsen kan kun tage udgangspunkt i de 10.-klasser, der er placeret i tilknytning til en folkeskole. Der er her tale om både små 10.-klassetilbud, hvor det primært er elever fra den pågældende folkeskole, der er i 10.-klassen, og større 10.-klassetilbud, hvor kommunen har valgt at samle 10.-klasseelever fra flere eller alle skoler i kommunen på samme folkeskole. I starten af undersøgelsesperioden (skoleåret 2008/09) tager 55 % af alle, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud, 10. klasse på en folkeskole.⁶ I skoleåret 2014/15 er denne andel faldet til 40 %.⁷ Effektundersøgelsen dækker altså et tilbud, som kommunerne i stigende grad går væk fra, men som der stadig er en stor andel af eleverne, der tager.

For det andet er det også vigtigt at diskutere, hvilke elevgrupper effektmålingen dækker. Det er ikke muligt direkte at sammenligne, om effektgrupperne ligner elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud. Det skyldes, at man ikke kan observere, hvilke elever der tilhører effektgrupperne, og derfor kan man ikke præcist beskrive deres karakteristika. Det er dog muligt at lave analyser, der i grove træk kan belyse, om effektgrupperne afviger fra elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud (se appendiks A for uddybning af analyse og resultater).

Delanalyse 1 er foretaget blandt 33 kommuner, der alle har en svag tradition for, at eleverne tager et efterskoleophold. Effektgruppen for delanalyse 1 er overrepræsenteret med hensyn til elever med mødre, der har grundskole som højeste uddannelse. Herved ligner effektgruppen elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud, med hensyn til, at de i højere grad kommer fra uddannelsesfremmede hjem. Desuden er de inkluderede kommuner overrepræsenteret blandt kommuner i hovedstadsområdet og i Nordsjælland. Hvis kvaliteten af det kommunale 10.-klassetilbud i de inkluderede kommuner er forskellig fra kvaliteten i landets øvrige kommuner, kan resultaterne for delanalyse 1 i mindre grad generaliseres til alle landets kommuner.

I delanalyse 2 baserer undergruppen sig på barnets mors familieforhold og uddannelsesniveau, men afgrænses ikke ud fra kommuner. Effektgruppen for delanalyse 2 er karakteriseret ved, at begge forældres uddannelsesniveau er endnu lavere end uddannelsesniveaet blandt forældre til elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud. Effektgruppen er dog særdeles relevant, da det er væsentligt at få indikationer for, om det kommunale 10.-klassetilbud kan løfte en elevgruppe, der i høj grad kommer fra uddannelsesfremmede hjem.

Delanalyse 3 er gennemført for hele grundpopulationen. Effektgruppen for delanalyse 3 er underrepræsenteret med hensyn til elever med forældre med en mellemlang eller lang videregående uddannelse og overrepræsenteret med hensyn til elever med mødre, der har grundskole som højeste uddannelse. Effektgruppen for delanalyse 3 er derved overrepræsenteret med hensyn til elever, der kommer fra uddannelsesfremmede hjem, ligesom gruppen af elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud. Der er derudover indikationer for, at analysen i højere grad dækker etnisk danske elever end elever med ikke-vestlig indvandrer- eller efterkommerbaggrund.

⁶ Folkeskolen skal ud over 10. klassetrin omfatte mindst 8. og 9. klassetrin.

⁷ Tallene er hentet fra MBUL's databank. De 40 % samt 55 % omfatter ikke de elever, der har taget 10. klasse på et 10.-klassecenter, der er placeret på samme vej som en folkeskole. Disse tilbud dækker effektundersøgelsen også. Det vurderes dog at være en relativt lille andel.

Fælles for alle tre effektgrupper er derfor, at forældrenes uddannelsesniveau er lavere end det er blandt forældre fra en hel årgang af elever. Effekterne i de tre delanalyser gælder derfor for en gruppe af elever, der ligner elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud, ved at de i højere grad kommer fra uddannelsesfremmede hjem, sammenlignet med elever, der afslutter grundskolen efter 9. klasse eller tager 10. klasse på efterskole. Der kan dog være andre karakteristika, hvor effektgrupperne adskiller sig fra elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud. Der er indikationer for, at effektgruppen for delanalyse 3 i højere grad dækker etnisk danske elever. Det tyder således på, at effekterne er estimeret for relevante – men ikke nødvendigvis repræsentative – målgrupper. På trods af at effektgrupperne er forskellige i de tre delanalyser, giver analyserne overordnet set enslydende resultater. Det styrker en formodning om, at resultaterne kan gælde en bred gruppe af elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole.

Effekten beregnes for elever, der fravælger det kommunale 10.-klassetilbud, hvis 10. klasse på deres skole nedlægges. Vi kan ikke vide, om der er noget særligt, der karakteriserer denne gruppe elever med hensyn til forhold, vi ikke kan måle. Gruppen af elever, der fravælger det kommunale 10.-klassetilbud, hvis 10. klasse nedlægges på deres skole, kan tænkes at være en gruppe, som er mere i tvivl om deres uddannelsesvalg efter 9. klasse, og hvor valget er lettere at påvirke. I så fald dækker effekten i højere grad elever, der er mere i tvivl om deres uddannelsesvalg efter 9. klasse, og i mindre grad elever, der er helt sikre på deres valg. Vi kan ikke vurdere, om effektgrupperne har bedre forudsætninger for at tage en ungdomsuddannelse end alle elever, der tager det kommunale 10.-klassetilbud, ud fra forhold, vi ikke kan måle. Vi kan dog konkludere, at når vi karakteriserer eleverne i effektgrupperne ud fra forhold, vi kan måle, kommer eleverne fra uddannelsesfremmede hjem og lader til at være en relevant målgruppe. I delanalyse 2 har eleverne i effektgruppen forældre med et lavere uddannelsesniveau end elever, der tager det kommunale 10.-klassetilbud. Denne analyse viser ligesom resultaterne fra de to andre delanalyser ingen positive resultater af det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole. Undersøgelsen viser således, at det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole heller ikke lader til at have en positiv effekt for elever, der målt på forældres uddannelse har dårligere forudsætninger for at gennemføre en ungdomsuddannelse end hele gruppen af elever, der tager det kommunale 10.-klassetilbud.

2 Vi måler ikke effekten af efterskoleophold

Vi har ikke målt effekten af at tage 10. klasse på efterskole, andre friskoler eller private grundskoler. Det instrument, der benyttes til at måle effekten af det kommunale 10.-klassetilbud, kan ikke bruges til at måle effekten af andre 10.-klassetilbud. Det har ikke været muligt at finde et andet instrument til at måle effekten af 10. klasse på efterskole, andre friskoler eller private grundskoler eller anvende en anden effektmålingsmetode med samme høje validitet som IV-metoden.

3 Effekten måles ikke med hensyn til faglige præstationer

Det har ikke været muligt at undersøge effekten af det kommunale 10.-klassetilbud med hensyn til at øge elevernes faglige niveau. Fx er det ikke muligt at undersøge, om det kommunale 10.-klassetilbud forbedrer elevernes karakterer på de gymnasiale uddannelser. Det skyldes, at det kommunale 10.-klassetilbud påvirker, om eleverne tager en gymnasial uddannelse, hvorfor det vil være fejlagtigt at analysere effekten med hensyn til elevernes karakterer, da gruppen, der påbegynder en gymnasial uddannelse, er en selekteret gruppe. Desuden måler vi ikke effekten af det kommunale 10.-klassetilbud med hensyn til elevernes sociale og personlige udvikling. Det må dog forventes, at hvis det kommunale 10.-klassetilbud påvirker faglig, social og personlig udvikling, så vil disse effekter også kunne aflæses i elevernes sandsynlighed for at påbegynde, fastholdes på og gennemfører en ungdomsuddannelse.

4 Effekten med hensyn til fastholdelse og gennemførelse af en ungdomsuddannelse

Når vi beregner effekterne af fastholdelse og gennemførelse, er det den totale effekt med hensyn til både påbegyndelse og hhv. fastholdelse og gennemførelse, da det ikke metodisk er muligt at isolere effekterne. Desuden skal resultaterne fire år efter afsluttet grundskole i forbindelse med delanalyse 1 og 2 fortolkes med forsigtighed pga. en lille stikprøve.

5 Det er kun 10.-klasseelever, der kan tage hf

Når elever, der tager det kommunale 10.-klassetilbud, sammenlignes med elever, der afslutter grundskolen efter 9. klasse eller tager 10. klasse på efterskole, er det kun elever inden for samme kommune, der sammenlignes. Herved sikres, at elevgrupperne gennemsnitligt betraget har sammenlignelige ungdomsuddannelsesstilbud. Dette gælder både antallet af ungdomsuddannelser, kvaliteten af dem og mulighederne for praktikaftaler. Det er dog væsentligt at nævne, at vi i effektanalysen ikke kan tage højde for, at de elever, der tager 10. klasse, har mulighed for at tage hf. De elever, der tager hf, medregnes som elever, der tager en gymnasial uddannelse. Hvis hf har en effekt med hensyn til fastholdelse og gennemførelse i forbindelse med en ungdomsuddannelse, kan vi ikke tage højde for det i effektanalyserne. Det er dog en mindre del af eleverne i grundpopulationen (10 %), der påbegynder hf i samme år, som de afslutter det kommunale 10.-klassetilbud. Det vurderes ikke, at analyserne påvirkes i væsentlig grad af dette forhold.

1.5 Perspektiver

Selve analysen kan ikke give en forklaring på, hvorfor det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole, ikke har en positiv effekt for de relevante elevgrupper, der undersøges. Det er derfor relevant at perspektivere denne undersøgelse med den systematiske viden, der findes på området. Det følgende afsnit er således en perspektivering og ikke en del af undersøgelsens analyse. Overordnet set eksisterer der mindst tre potentielle forklaringer på resultaterne af de tre delanalyser. For det første kan resultaterne skyldes, at indholdet af det kommunale 10.-klassetilbud ikke i tilstrækkelig grad motiverer og ruster eleverne til at påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse. For det andet kan elevgrundlaget i det kommunale 10.-klassetilbud skabe kammeratskabseffekter, der kan virke negativt med hensyn til elevernes læring og motivation for at tage ungdomsuddannelse. For det tredje kan resultaterne skyldes, at elever, der tager 10. klasse, i gennemsnit er blevet et år ældre og derved fx i højere grad får erhvervsarbejde og potentielt fuldtidsjob, som kan mindske motivationen for at tage en ungdomsuddannelse. I de følgende afsnit fokuserer vi på de to første forklaringer, da vi i litteraturen ikke har fundet grundlag for at underbygge den tredje forklaring. Til sidst i afsnittet beskriver vi, hvad man ved om effekter af andre tilbud, der forsøger at forberede unge til ungdomsuddannelser i en dansk kontekst.

1.5.1 Indholdet i det kommunale 10.-klassetilbud

De manglende positive effekter af det kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til en folkeskole, kan, hvad angår indholdet, skyldes forhold vedrørende de uddannelsesforberedende elementer i tilbuddet, forhold i forbindelse med selve undervisningen eller en kombination af disse. De følgende afsnit ser nærmere på de uddannelsesforberedende elementer og undervisningen i 10. klasse som potentielle forklaringer på denne undersøgelses resultater.

Uddannelsesforberedende elementer i det kommunale 10.-klassetilbud

Med hensyn til de uddannelsesforberedende elementer i det kommunale 10.-klassetilbud er det på den ene side muligt, at lovgivningen peger på de rette elementer, der kan gøre eleverne klar til at påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse, men at elementerne ikke implementeres efter hensigten i de kommunale 10.-klassetilbud. Omvendt er det muligt, at elementerne implementeres i de kommunale 10.-klassetilbud, men at lovgivningen ikke peger på de rette elementer, der kan gøre eleverne klar til at tage en ungdomsuddannelse. Det er ikke muligt på baggrund af denne undersøgelse at afgøre, om det halter med implementeringen, eller om tiltagene er uhensigtsmæssige. Nedenfor bliver de to muligheder diskuteret ud fra den systematiske viden,

der findes om det kommunale 10.-klassetilbud, og derudover peger vi på, hvilken viden der mangler på området.

Implementering af de uddannelsesforberedende elementer

EVA's undersøgelse *10. klasse – på vej mod en ungdomsuddannelse* fra 2012 viser, at de kommunale tilbud i høj grad prioriterer og arbejder med praktikforløb, brobygningsforløb, et tæt samarbejde med ungdomsuddannelsesinstitutionerne, brugen af individuelle uddannelsesplaner og en systematisk vejledning af eleverne. Undersøgelsen viser, at der i de kommunale 10.-klassetilbud er gjort en række tiltag for at forberede eleverne til en ungdomsuddannelse. Tiltagene er i tråd med lovgivningen samt de politiske intentioner om, at 10.-klassetilbuddet skal målrettes elever, der har behov for yderligere faglig kvalificering og afklaring med hensyn til uddannelsesvalg for at kunne gennemføre en ungdomsuddannelse.

EVA's undersøgelse fra 2012 går ikke tæt på selve implementeringen af de nævnte tiltag. Vi ved derfor ikke, hvordan tiltagene er implementeret, eller hvordan implementeringen varierer. Fx er det muligt, at implementeringen varierer med hensyn til, om der er tale om et 10.-klassecenter med mange elever, eller om der er tale om et 10.-klassetilbud med relativt få elever. Vi kender heller ikke styrker og svagheder ved forskellige måder at gribe implementeringen an på i forskellige 10.-klassetilbud. Der er derfor behov for undersøgelser, der går tættere på implementeringen og betydningen af forskellige måder at implementere de uddannelsesforberedende elementer på. Det er vigtigt at have fokus på, om implementeringen af bestemte elementer på den ene eller anden måde demotiverer eleverne med hensyn til at tage en ungdomsuddannelse. Der kan godt være kommunale 10.-klassetilbud placeret i tilknytning til folkeskoler, som har positive effekter, på trods af at denne undersøgelse ikke når frem til, at der er en gennemsnitlig positiv effekt for de undersøgte elevgrupper. Det kunne derfor være nyttigt at forsøge at identificere og studere kommunale 10.-klassetilbud, der lader til at lykkes med at ruste eleverne til at tage en ungdomsuddannelse.

Revision af lovgivningens elementer

Undersøgelsens resultater giver også anledning til at overveje, om lovgivningen om 10. klasse peger på de mest relevante elementer til at gøre unge uddannelsesparate. Der er derfor et behov for at vurdere, om det er andre typer af uddannelsesforberedende elementer, der skal til for at motivere unge til at tage en ungdomsuddannelse. Økonomisk og psykologisk forskning tyder i den forbindelse på, at det i høj grad er udfordringer med elevernes vedholdenhed og selvdisciplin, der begrænser elevernes akademiske præstationer i ungdomsårene, herunder deres optagelse på ungdomsuddannelser, og ikke kun elevernes faglige færdigheder (Duckworth & Seligman 2005; Heckman & Rubinstein 2001). Derudover kunne det være interessant at rette fokus mod den relativt store gruppe af unge på 23 % (jf. afsnit 4.1), der et år efter afsluttet kommunalt 10.-klassetilbud enten ikke er gået i gang med en ungdomsuddannelse eller er faldet fra en ungdomsuddannelse og ikke er i gang med en ny ungdomsuddannelse. En undersøgelse af denne gruppe unge kunne dels levere viden om, hvor udfordringerne er i de nuværende tilbud, og dels give bud på, hvilke uddannelsesforberedende elementer der mangler for at motivere denne gruppe elever⁸. Ligeledes kunne det være brugbart at orientere sig i, hvilke indsatser der har en effekt i andre lande. Dette grundlag kunne give anledning til at afprøve andre uddannelsesforberedende elementer.

⁸ EVA er i den forbindelse i gang med projektet *Uddannelsesparathed og indsatser for ikke-uddannelsesparate i folkeskolen*, hvor EVA frem til 2020 følger implementeringen af den nye uddannelsesparathedensordning og de indsatser, der tilbydes ikke-uddannelsesparate unge i folkeskolen. Derudover er EVA ved at igangsætte projekter i forbindelse med handlingsplanen for 2016 under overskriften "Nye overgange til ungdomsuddannelser".

Nyeste ændringer i det kommunale 10.-klassetilbud

I forbindelse med fortolkningen af resultaterne i denne undersøgelse er det vigtigt at huske på, at undersøgelsen ikke afdækker den fulde effekt af de forandringer, der er sket i det kommunale 10.-klassetilbud de seneste år. Vores effektundersøgelse baserer sig på elever, der tager 10. klasse i skoleårene 2008/09-2012/13. Senere årgange kan ikke inddrages i analysen, da vi følger eleverne mindst et år efter afsluttet 10. klasse. Alle elever, der indgår i denne undersøgelse, har således taget 10. klasse efter den lovændring, der blev indført med skoleåret 2008/09, jf. afsnit 2.1. I løbet af undersøgelsesperioden er der i 2010 indført en række yderligere tiltag såsom vurdering af elevernes uddannelsesparathed og 20/20-modellen (se i afsnit 2.1). Derudover er der løbende sket sammenlægninger af en lang række kommunale 10.-klassetilbud til 10.-klassecentre. Denne undersøgelse måler kun delvist effekten af de tiltag, der er indført i undersøgelsesperioden, da det ikke er alle elever i grundpopulationen, der har mødt disse tiltag. Som tidligere nævnt indgår 10.-klassecentre, der ikke er placeret i tilknytning til en folkeskole, ikke i undersøgelsen. Efter undersøgelsesperioden er der derudover gennemført tiltag med hensyn til 10. klasse, som vi i denne undersøgelse ikke kan vurdere effekten af. Det drejer sig, jf. afsnit 2.1, om en fremrykning af vurderingen af elevernes uddannelsesparathed fra 9. til 8. klasse og muligheden for at tage EUD10.

Det er et grundlæggende vilkår for denne type af effektundersøgelser, at undersøgelsesperioden strækker sig et stykke tilbage i tid. Hvis man skal gennemføre en lignende undersøgelse af effekten af 10. klasse med hensyn til påbegyndelse og gennemførelse af ungdomsuddannelse med alle nye tiltag frem til 2015, kan undersøgelsen derfor tidligst gennemføres i 2020.

Undervisningen i 10. klasse

Der eksisterer på nuværende tidspunkt meget lidt systematisk viden om, hvordan undervisningen konkret gribes an i de kommunale 10.-klassetilbud. Forskningslitteraturen præsenterer dog elementer, der i forbindelse med undervisningen generelt er afgørende med hensyn til at øge elevers læring og motivation i skolen på alle alderstrin og dermed også i 10. klasse.

Med hensyn til undervisningen i skolen peger forskningen på, at lærernes tilgang til eleverne og undervisningsopgaven samt lærernes praksis har afgørende betydning for elevernes læring (Schilling & Schilling 1999; Hattie 2009). Det er væsentligt for elevernes læring, at lærerne har og viser eleverne, at de har høje forventninger til dem og deres læring (Schilling & Schilling 1999; AKF 2010). I forbindelse med lærernes praksis er det ifølge forskningen afgørende, at lærerne er tydelige med hensyn til deres forventninger til eleverne, giver dem løbende feedback på deres opgaveløsning og læring samt støtter eleverne der, hvor de har behov for det (Hattie 2009; EVA 2014). Det er ligeledes vigtigt, at lærerne gennem undervisningen sikrer balance, så eleverne selv oplever succeser med arbejdet og opgaveløsningen, samtidig med at lærerne udfordrer eleverne og sørger for progression i deres læring (Hattie 2009; EVA 2014). I en norsk kvalitativ undersøgelse af to danske 10.-klassecentre lægger lærerne ligeledes vægt på, at det er vigtigt, at der bliver stillet krav til eleverne både socialt og fagligt, samt at lærerne har tydelige forventninger til eleverne (Nordahl 2011)⁹.

Forskningen peger på, at høje forventninger har en særlig betydning for præstationerne blandt elever fra bl.a. uddannelsesfremmede hjem og blandt elever med indvandrer- eller efterkommerbaggrund. Der er en risiko for, at lærerne kommer til at sænke ambitioner og forventninger til elever med denne baggrund (Jussim et al. 2005; EVA 2007). Hvis disse elevgrupper mødes med lave forventninger, hvad angår deres faglige og/eller sociale kompetencer, er der en risiko for, at lærernes lave forventninger til eleverne fører til dårlige præstationer hos eleverne (Schilling &

⁹ Udgivelsen rummer også resultater fra en spørgeskemaundersøgelse, der ikke indgår her. Dette skyldes bl.a., at de deltagende skoler ikke er tilfældigt udvalgt, da skolerne selv har kontakttet UCN i forbindelse med et projekt om LP-modellen i skolen, hvorfor undersøgelsen ikke er repræsentativ.

Schilling 199; AKF 2004; EVA 2007). Disse elevkarakteristika er i høj grad at finde blandt elever i det kommunale 10.-klassetilbud, jf. afsnit 3.1, hvorfor det er særlig vigtigt at være opmærksom på det vedholdende arbejde med at have og tydeliggøre høje forventninger til eleverne i det kommunale 10.-klassetilbud og deres læring som en del af den daglige undervisning.

Lærernes tilgang og praksis kan være særlig afgørende for de elever i det kommunale 10.-klassetilbud, der kommer med dårlige skoleoplevelser og ringe tro på egne evner – måske som resultat af at høje forventninger og støtte i arbejdet, så eleverne oplever både succes og passende udfordringer, ikke har været tilstrækkeligt fremherskende i den undervisning, eleverne har oplevet før 10. klasse. Når elever med dårlige skoleoplevelser og ringe tro på egne evner kommer i 10. klasse, har lærerne kun et år til at få etableret elevernes tro på egne evner og gode arbejdsvaner, hvis eleverne skal påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse efterfølgende. Nogle af eleverne har sociale og personlige problemer, som kan betyde, at lærerne parallelt med det faglige arbejde skal arbejde for at mindske barrierer for læring under hensyntagen til elevernes trivsel.

At have høje forventninger til eleverne og deres progression er afgørende for elevernes læring på alle alderstrin (EVA 2007) og således noget, der skal etableres længe før 10. klasse. Forskning peger på, at de indsatser, børn modtager allerede i deres tidlige år, kan have stor betydning for deres udvikling på langt sigt. Heckman viser i sin forskning, at afkastet ved at investere i tidligere indsatser målrettet ressourcetsvage børn og børnefamilier er højere end ved at investere i indsatser målrettet ældre børn og unge. Ifølge Heckman bliver fordelene fra de effektive tidlige indsatser dog bedst opretholdt, hvis de bliver efterfulgt af vedvarende indsatser målrettet børnene i deres skolegang. Bl.a. er det vigtigt fortsat at sikre en høj kvalitet af elevernes læringserfaringer. I tråd hermed har de tidlige indsatser også betydning for effekten af senere indsatser under elevernes skolegang (Heckman 2008). Det kan altså tænkes, at de indsatser og tilgange til undervisningen, der er for eleverne i 0.-9. klasse og for børnene i førskolealderen, har betydning for, hvorvidt undervisningen og de forskellige indsatser i 10. klasse er med til at rykke eleverne fagligt og motivere dem til en ungdomsuddannelse.

1.5.2 Kammeratskabseffekter i det kommunale 10.-klassetilbud

Den anden potentielle forklaring på resultaterne af de tre delanalyser er, at elevsammensætningen i de kommunale 10.-klassetilbud påvirker elevernes læring og deres motivation for en ungdomsuddannelse – den såkaldte kammeratskabseffekt.

Viden om kammeratskabseffekter

Der findes en omfattende forskningslitteratur om kammeratskabseffekter. Kammeratskabseffekter henviser til, at en elevs læring bliver påvirket af klassekammeraternes baggrundskarakteristika såsom forældrenes uddannelsesniveau og kammeraternes faglige præstationer (Manski 2000; Ryan 2001). Det vil sige, at det faglige og sociale miljø på skolen kan påvirke den enkelte elevs præstationer. Det er yderst vanskeligt at isolere effekten af klassekammeraternes påvirkning, og det er derfor vanskeligt at påvise kammeratskabseffekter (Hoxby 2000; Jæger & Holm 2011). Den internationale forskning i kammeratskabseffekter når frem til forskellige resultater. En række studier viser positiv effekt med hensyn til den enkelte elevs præstationer, jo højere de andre elever i klassen eller på skolen præsterer, mens andre studier ingen effekter viser eller ligefrem viser negative effekter (Abdulkadiroglu et al. 2014; Antecol et al. 2016; Hanushek et al. 2003).

Beatrice Rangvid har i en dansk sammenhæng undersøgt, hvilken rolle kammeratskabseffekter spiller inden for tre faglige områder: læsning, matematik og natur/teknik (Rangvid 2007). Med hensyn til læsning konkluderes det, at jo bedre socioøkonomisk elevgrundlag skolen har, jo bedre præsterer de svageste læsere. Denne positive effekt af skolens elevgrundlag aftager, jo bedre den enkelte elev er til at læse. De bedste læsere påvirkes ikke af skolens elevgrundlag. Med hensyn til matematik konkluderes det, at de lavest- og højestpræsterende elever har gavn af skoler med højere socioøkonomisk elevgrundlag. Med hensyn til begge fagområder konkluderes det, at hvis

man reducerede forskellene mellem skolers elevgrundlag, så elevgrundlaget på tværs af landets skoler blev mere ens, ville det gavne de lavest præsterende. Med hensyn til natur/teknik konkluderes det, at kammeratskabseffekter enten ikke har betydning eller har en marginal betydning for elevernes præstationer. Undersøgelsen viser, at kammeratskabseffekten altså afhænger af fagområdet; inden for to af fagområderne lader der til at være en effekt, mens effekten er minimal eller fraværende i natur/teknik. Der er to danske undersøgelser, der har undersøgt, om elevsammensætningen har betydning for overgange til ungdomsuddannelse (SFI 2010; DAMVAD 2012). Begge undersøgelser når overordnet set frem til, at en mere ressourcestærk elevsammensætning på skolen har positiv betydning for den enkelte elevs overgang til ungdomsuddannelse.

I forbindelse med de tre danske undersøgelser, vi refererer til, skal man dog tage forbehold for, at kammeratskabseffekterne i undersøgelsen kan være overestimeret. Det skyldes, at de anvendte metoder ikke kan tage højde for ikke-observerbare faktorer, der påvirker både elevsammensætningen og elevernes præstationer. Rangvid (2007) konkluderer, at beslutningstagere ikke kan være sikre på at opnå bedre elevpræstationer ved at ændre elevsammensætningen, så man på tværs af skoler opnår et mere ensartet elevgrundlag, men samtidig gøres opmærksom på, at effekterne ikke kan udelukkes.

Elevsammensætningen og kammeratskabseffekter i kommunale 10.-klassetilbud

Ser vi nærmere på elevsammensætningen i de kommunale 10.-klassetilbud, er det meget tydeligt, at eleverne i langt højere grad kommer fra uddannelsesfremmede hjem, at de i langt højere grad har en ikke-vestlig indvandrer- eller efterkommerbaggrund, at de har væsentlig lavere karakterer i 9. klasse, og at de er mindre afklarede og motiverede for at tage en ungdomsuddannelse, sammenlignet med elever, der enten afslutter grundskolen efter 9. klasse eller tager 10. klasse på en efterskole (jf. afsnit 3.1). Fx er der kun 19 % af de elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud, der kommer fra hjem, hvor moren har en videregående uddannelse. I de to referencegrupper har hhv. 35 % og 44 % af de elever, der afslutter grundskolen efter 9. klasse eller tager 10. klasse på en efterskole, mødre med en videregående uddannelse. Elever, der tager et kommunalt 10.-klassetilbud, har et karaktergennemsnit på 4,7 for alle fagkarakterer i 9. klasse, mens elever, der afslutter grundskolen efter 9. klasse eller tager 10. klasse på en efterskole, har et karaktergennemsnit på hhv. 7,0 og 6,6 for alle fagkarakterer i 9. klasse.

Det, at elever, der tager det kommunale 10.-klassetilbud, er mere fagligt udfordrede og mindre afklarede med hensyn til deres uddannelsesvalg, er i tråd med den målgruppe, som loven sigter mod. Det er dog muligt, at elevsammensætningen i det kommunale 10.-klassetilbud virker begrænsende for udbyttet af 10. klasse. Ud fra den eksisterende forskning i kammeratskabseffekter er der dog ikke et entydigt belæg for at hævde dette.

1.5.3 Viden om andre indsatser, der forbereder til ungdomsuddannelse

Der findes en række tilbud til unge, der efter afsluttet grundskole endnu ikke har gennemført en ungdomsuddannelse, og som ikke umiddelbart har forudsætningerne for at begynde på en. Det drejer sig især om produktionsskoleforløb, men også om tilbud som daghøjskoler, frie fagskoler, almen voksenuddannelse (avu-forløb) og forberedende voksenundervisning (FVU-forløb). Betydningen af at deltage i et forberedende tilbud for efterfølgende at påbegynde en ungdomsuddannelse blev i 2014 undersøgt af SFI. Overordnet peger denne undersøgelse på, at der ikke entydigt kan spores en effekt af at tage et forberedende tilbud med hensyn til at komme i gang med en ungdomsuddannelse. Desuden viser undersøgelsen, at der ikke på kort sigt kan påvises entydigt positive effekter af deltagelse i forberedende tilbud med hensyn til fastholdelse på ungdomsuddannelse (SFI 2014).

Derudover er det relevant at være opmærksom på, at der i løbet af de seneste år er oprettet en række tilbud, der er målrettet en særlig gruppe af elever med forskellige former for udfordringer med hensyn til læring. Det drejer sig om turbolæringsforløb såsom DrengAkademiet, København Akademiet, Lær for Livet, True North m.fl. samt sommerkurser i forbindelse med betinget

optag til EDU. I de nævnte tilbud samler man netop en gruppe af elever, der har lignende karakteristika, nemlig særlige faglige udfordringer og/eller lav motivation for at gå i skole. Tilbuddene er ofte kortere forløb, hvor eleverne er til stede sammen hele døgnet, hvor der er mange voksne per elev og stort fokus på at stille høje forventninger til elevernes læring. Der er i forbindelse med flere af de nævnte tilbud blevet gennemført før- og eftermålinger i form af test af og interview med eleverne, som viser tydelige fremskridt (Egmont Fonden 2015; Andersen 2015). Der er imidlertid endnu ikke foretaget effektmålinger af de målrettede tilbud, der viser, hvad forløbene betyder for elevernes præstationer, når de er tilbage i almenundervisningen, og for, om der på længere sigt kan spores en effekt med hensyn til påbegyndelse og gennemførelse af en ungdomsuddannelse (Dyssegaard et al. 2015). Vi vurderer, at det vil være meget relevant at gennemføre solide effektmålinger af disse målrettede tilbud. Disse undersøgelser kan give kommunerne et bedre grundlag for at vurdere, hvilke indsatser der skal sættes på for at gøre en større andel af de ungeparate til at tage en ungdomsuddannelse. Fra august 2014 har alle elever i 8. klasse skullet have en uddannelsesparathedsvurdering. Kommunerne skal støtte ikke-uddannelsesparate elever med en skole- og vejledningsindsats frem mod afslutningen af grundskolen for at understøtte, at de bliver uddannelsesparate. Her vil det være nyttigt for kommunerne at vide, hvilke indsatser der virker.
